

Situne Dei

Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi

2019

Redaktion:

Anders Söderberg
Charlotte Hedenstierna-Jonson
Anna Kjellström
Magnus Källström
Cecilia Ljung
Johan Runer

Utgiven av Sigtuna Museum

Recensioner

Bo Gräslund

Beowulfkvädet. Den nordiska bakgrunden.

Kungl. Gustav Adolfs Akademien och Uppsala universitet, Uppsala 2018.

290 sidor.

Gotland är känt för sina lämningar av stengrundshus. Det i särklass största, en ca 67 m lång, 11 m bred hall, ett av de mest monumentala förhistoriska byggnadsverken i Norden, finns vid Känne gård i Burs socken på öns sydöstra del. Platsen kallas Stavgard och ligger vid litorinavallen ett kort stycke innanför ett skyddat hamnläge. Bebyggelsen och det omgivande systemet av stensträngar undersöktes åren omkring 1930 av John Nihlén. De rika fynden inbegrep romerska mynt och keramik av typen terra sigillata. Han daterade dess äldsta fas till 200-talet.

I Bo Gräslunds nya bok om Beowulfkvädet har Stavgard i Burs en roll. Där huserar nämligen kung Hygelac och dennes son, hjälten som gett eposet dess namn. Och det är därifrån som denne drar ut för att komma danernas kung Hroddgar till hjälp i kampen mot det terroristiska monstret Grendel. Hroddgars kungsgård med hallen Heorot, dit Beowulf far på ett skepp med 14 trogna män, förlägger Gräslund till trakten av Broskov vid Prestø fjord på sydöstra Själland. Upp från sjön mot bebyggelsen där leder en stensatt väg, påminnande om en romersk, och utan motsvarighet i Skandinavien.

Det mäktiga verskvädet är bevarat i ett enda manuskript på 140 pergamentsidor från omkring år 1000. På språkligt–stilistiska grunder anses verket ha skrivits, eller ursprungligen nedtecknats, omkring år 700. Det är författat på fornengelska men berättelsen utspelar sig i södra Skandinavien. Så långt är forskningen rätt överens. Men om mycket annat är man oenig. Vissa anser att eposet i första hand ska ses som dikt, utan egentlig antikvarisk eller historisk bakgrund. En känd och mycket inflytelserik förespråkare för ett sådant synsätt var litteraturprofessorn J.R.R. Tolkien, samme man som författade Sagan om ringen. Andra forskare har framhållit att en hel del uppgifter som förekommer i kvädet visserligen verkar klaffa med historiska källor men att handlingen är så utbroderad och fantastisk det är meningslöst att söka efter verkliga förebilder.

Som arkeolog är Bo Gräslunds analytiska utgångspunkt den materiella kultur som förekommer i Beowulf. En sådan genomgång har aldrig tidigare gjorts, heter det. Han kommer fram till att den helt och hållet representerar en skandinavisk furstlig miljö i folkvandringstidens slutfas, 500-talets första del. Hals- och armringar i guld, hjälmar med vildsvinsfigurer och ringbrynjor är exempel på föremål som över huvud taget inte förekom i England. Inte heller praktfulla kremeringar som de som målade beskrivs i berättelsen om Beowulf.

Gräslund anser sig därför kunna belägga kvädets uppkomst i en hednisk skandinavisk episk tradition, och att det överförts till England (kanske omkring år 600, av en bard, knuten till ett furstehov) och med dess i förhållande till Norden tidiga skriftmiljö relativt snart upptecknats där. Ingen engelsk skald kan ha haft sådan detaljerad kunskap om skandinavisk kulturell miljö att det kan vara ett självständigt verk. Och ingen fornengelsk tradition kan skymtas. Tonen i kvädet är ödesmättad och pessimistisk, här har människan inget hopp om någon frälsning. Visserligen finns ett kristet inflytande, men detta rör inte några centrala delar, anser Gräslund.

I Beowulfkvädet förekommer flera namn på folkstammar, eller motsvarande epitet, vilkas tolkning lärda män stridit om sedan den fornengelska grundtexten för första gången publicerades, 1815. (Till danska översattes verket 1820 och till svenska 1889.) Namnen är dels geatas, dels weder. Gräslund argumenterar att båda representerar gutar, dvs. gotlänningar. Kvädets gaeter framställs i texten som ett sjöfarande folk, bosatta på en ö. Att det istället är öst- eller västgötar ser han som uteslutet utifrån sådana sakliga förhållanden. Weder kan i sin tur dels betyda väder (vind), dels vädur (bagge). Det sistnämnda ger det i den gamla texten ymnigt förekommande begreppet weder-geatas sakligt rimlig mening eftersom väduren är ett sedan medeltiden känt gutniskt totemdjur.

Beowulfkvädet har länge ansetts helt sakna källvärde till nordisk historia. Om dess historicitet uppgraderas, som Gräslund vill, och frigörs från en hyperkritisk forskningstradition, kan det komma att få en positivare roll. För här finns verkligen många uppgifter att ösa ur och jämföra och kontrollera med andra, oberoende, källor. Vid sidan om huvudhandlingen finns också berättelser om gutarnas många krig med svearna, hemska blodbad vid en plats som kan vara Torsburgen, och de förhandlingar som så småningom gjorde Gotland svenskt, och som också är kända från Gutalagen. Gräslund föreslår till och med, och hypotetiskt, att den från denna källa bekante gotländske folkledaren Alvar Stråben kan vara identisk med Beowulf.

Minst lika hypotetiskt men desto mer fantasieggande är förslaget att den bisarra och groteska striden mot Grendel och Grendelmor är ett metaforiskt uttryck för kampen mot den förhärjande svält, som drabbade Europa på 530- och 540-talen. Då förmörkade först vulkanisk aska solen med flera års missväxt som följd – fimbulvintern, ett tema som Gräslund behandlat i tidigare arbeten. Därefter spred sig den justinianska böldpesten skoningslöst från östra Medelhavsområdet.

Kommer denna bok att bli en vändpunkt i forskningen om Beowulf? Jag tror det. Åtminstone lär ingen kunna smälla Gräslund på fingrarna när det gäller arkeologin i kvädet och argumentationen om att det är frågan om gutar är mycket stark. Förhoppningsvis kommer den snart ut på engelska och andra språk.

Rune Edberg
